

6. Явич Л.С. Право и общественные отношения. –М.: Юрид. лит., 1971. –152 с.
7. Рабинович П.М. Основы загалної теорії права та держави. –К.: Атіка, 2001. –176 с.
8. Иоффе О.С. Правоотношение по советскому гражданскому праву. –Л., 1949. –425 с.
9. Толстой Ю.К. К теории правоотношения. –М.: Госюриздат, 1959. –281 с.
10. Халфина Р.О. Общее учение о правоотношении. –М.: Юрид. лит., 1974. –375 с.
11. Теория государства и права /Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. –М.: Юрист, 1997. –742 с.
12. Загальна теорія держави та права /Під ред. В.В. Копейчикова. –К.: Юрінком Інтер, 1997. –284 с.
13. Спиридонов Л.И. Теория государства и права. –М.: Юрист, 1995. –4413 с.
14. Трудовое право: Учебник /Под общ. ред. О.В. Смирнова. –М.: Проспект, 1997. –448 с.
15. Трудовое право в вопросах и ответах: Учебно-справочное пособие /Под ред. В.В. Жернакова. –Х.: Одиссей, 2000. –624 с.
16. Прокопенко В.И. Трудовое право: Курс лекций. –К.: Вентури, 1996. –224 с.
17. Толкунова В.Н., Гусов К.Н. Трудовое право России: Учебное пособие. –М.: Юрист, 1996. –448 с.
18. Грузинова Л.П., Короткий В.Г. Трудовое право Украины: Курс лекций. –К.: МАУП, 2003. –Ч.1. –128с.

Надійшла до редколегії 16.01.2004

СЫЧЕВ Д.В. К ПОНЯТИЮ ИНДИВИДУАЛЬНЫХ ТРУДОВЫХ ПРАВООТНОШЕНИЙ

Рассмотрены природа, состав содержания и признаки индивидуальных трудовых правоотношений как норм трудового права.

***

SYCHEV D.V. TO CONCEPT OF INDIVIDUAL LABOR LEGAL RELATIONS

The nature, structure of the contents and attributes individual labor legal relations as norms of the labor law are considered.

УДК 342.7:351.74“36”

А.С. СПАСЬКИЙ, О.В. МИХАЛЬКОВ

Національний університет внутрішніх справ

ПРИНЦИП ЗАХИСТУ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ ЯК МЕТА ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОПЕРАЦІЇ

1. Розглянуто вплив принципу захисту прав та свобод людини на формування та обґрунтування цілей управління правоохоронними органами при проведенні спеціальних операцій.

З теорії аксіології відомо, що ціннісні засади відображають і визначають співвідношення інтересів, суспільні спрямування та пріоритетні цілі суспільства [1, с.6]. Загально визнано, що мета – це ідеально визначений, такий, що бажається, результат діяльності, заради досягнення якого і здійснюється та або інша діяльність [2, с.662; 3, с.1462]. С.С. Віцін стверджує, що в організації будь якої керованої системи, ключовим моментом є визначення мети діяльності. Якщо мета діяльності невідома, не визначена, то сама діяльність втрачає сенс [4, с.9]. Таким чином, центральне місце у здійсненні управлінського процесу займає питання метапокладання, і тут управління можна розглядати як своєрідний процес синхронізації з метапокладанням.

В той же час принцип – це те, що знаходиться в основі діяльності, у тому числі управлінської, з чого треба виходити і чим слід керуватися при виконанні цієї діяльності. Щодо цього принцип – це направляюча, синхронізуюча основа всього процесу управління. Якщо мета діяльності

виступає як орієнтир, до якого належить прямувати, то принципи вказують напрямок руху, шлях до зазначеної мети. Звідси для того, щоб досягнути певної мети, треба дотримуватися напрямку, заданого принципами. Таким чином, можна стверджувати, що між принципами певної діяльності і метою цієї діяльності є своєрідний якісний взаємозв'язок.

Такий зв'язок між позначеними категоріями існує і в управлінській діяльності. А.Г. Братко відмічає, що цілі правоохоронної системи тісно пов'язані з її принципами. Недостатньо досягнути певної мети, треба, щоб правоохоронна діяльність, спрямована на досягнення передбачених цілей, відповідала певним принципам. Ці ж принципи повинні враховуватися при побудові системи правоохоронних органів з тим, щоб їх функціонування було найбільш оптимальним [5, с.9].

Разом із тим, незважаючи на зовнішню вірогідність взаємозв'язку принципів соціального управління з метою

діяльності системи, було би невірним гадати, що він виражений жорсткою та суворою залежністю. Зв'язок між цими двома поняттями такий, що метапокладання, залишаючись самостійним етапом управлінського процесу, все ж відбувається у межах організуючого, синхронізуючого впливу принципів. Варто ще раз підкреслити, що така обумовленість цілей можлива тільки від тих принципів соціального управління, які самі є відображенням ціннісних засад суспільства. При цьому можна виділити декілька самостійних аспектів обумовленості цілей від принципів.

Перший аспект полягає в тому, що принципи соціального управління, як орієнтовні засади, окреслюють основну, головну мету діяльності органів внутрішніх справ. Їх роль і регулююче значення полягає в тому, що саме вони виступають з початку в якості орієнтовної, а в процесі управління - синхронізованої основи всього процесу управління. Як стверджує П.І. Романов, саме через дослідження принципів ми отримуємо відповідь, що можливо і треба, а що не варто робити, щоб ефективно функціонувала система управління [6, с.6]. При цьому важливо, щоб самі принципи управління відповідали шкалі аксіологічних цінностей. Інакше кажучи, своїм початком і спрямованістю мали людину, конкретну особистість.

Другий аспект взаємозв'язку принципів з метою діяльності органів внутрішніх справ виявляється в тому, що принципи у силу своєї нормативності визначають міру обґрунтованості покладених на органи внутрішніх справ завдань.

Як третій аспект обумовленості цілей від принципів слід виділити вплив принципів соціального управління на вибір напрямків реалізації цілей органів внутрішніх справ.

У зв'язку з цим мета, як кінцевий результат і пріоритетний інтерес діяльності органів внутрішніх справ, повинна бути визначена, виходячи з інтересів особистості, конкретної людини. Цей висновок випливає з вимог положень Конституції України, яка встановила, що людина, її права та свободи визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, тобто права та свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [7]. Органи внутрішніх справ є складовою частиною системи виконавчої влади, одним із важливих її інститутів, які забезпечують захист прав і свобод громадян. Більш того, так склалося, що серед правоохоронних органів центральне місце за об'ємом покладених функцій, а значить за ступенем соціального значення завдань, які виконуються, відведено органам внутрішніх справ. Від того, наскільки цілі їх діяльності відповідають конституційним цілям забезпечення захисту прав і свобод людини, буде залежати ступінь реальної гарантії прав та свобод. Щодо цього, в якості головної мети діяльності органів внутрішніх справ може бути розглянутий, перш за все, захист прав і свобод людини. Між іншим, якщо звернутися до Закону України "Про міліцію", то відмітимо, що мета діяльності міліції як складового елемента системи органів внутрішніх справ однозначно не визначена. Закон лише обмежується вказівкою завдань, що стоять перед міліцією, а поняття "мета" в ньо-

му взагалі відсутня [8, ст.2]. Таким чином, у межах принципів метапокладання виникає визначення головної мети діяльності органів внутрішніх справ – забезпечення захисту прав та свобод людини.

Проблема гарантованого забезпечення прав та свобод людини може бути розглянута тільки у межах інтелігбельно-упорядкованого суспільства з прогнозованим і контрольованим рівнем розвитку злочинності. Суспільство складається з людей з різноманітними індивідуальними здібностями і особистими якостями. Разом із тим, тільки в межах інтелігбельно-упорядкованого суспільства, завдяки узгодженню різноманітних інтересів, вдається створити умови для реалізації індивідуальних здібностей. Засобами узгодження таких інтересів є право та правова норма. Тільки право у цивілізованому суспільстві виступає в якості масштабу, засобу поведінки та вчинків, різноманітних за характером, темпераментом, психікою, фізичним та розумовим розвитком індивідів. При цьому, за словами С.С. Алексєєва, право є єдиною можливим, історично і об'єктивно обумовленим інструментом узгодження інтересів людей. Правова норма лише визначає гранично припустимі відхилення, які для суспільства є небажаними або суцільно небезпечними [9, с.75].

Разом із тим, очевидно, що реальне забезпечення прав та свобод людини в значній мірі залежить від об'єктивних факторів, які відображають відмінні аспекти і сторони життя суспільства. Діапазон їх достатньо поширений, різноманітний і включає в себе соціально-політичну стабільність в суспільстві, матеріально-фінансові ресурси і можливості держави, а також морально-психологічну готовність суспільства піти на прийняття тих або інших заходів захисту від противоправних проявів.

Ці фактори виступають у комплексі і набувають своєї актуальності під час виникнення надзвичайних ситуацій різного генезису, коли права та свободи людини істотно обмежуються, у зв'язку з введенням спеціального адміністративно-правового режиму та застосуванням додаткових заходів адміністративно-правового примусу як засобу реагування на ці ситуації. Застосування вказаних заходів носить комплексний характер і має певну процедуру, що в сукупності входить до процесу проведення спеціальної операції. Сама ж надзвичайна ситуація є порушенням нормальних умов життя і діяльності людей. Вона спричиняється різноманітними негативними факторами, які завдають великі економічні збитки та людські втрати [10, с.6]. Ці фактори виникають і розповсюджуються не тільки завдяки аномальним природним та техногенним процесам, небажаним та суцільно небезпечним відхиленням у поведінці людей від меж, встановлених правовою нормою, а й внаслідок правомірної поведінки людей, яка зі зміною обстановки з великою ймовірністю може перетворитися у неправомірну. Перелічені явища (фактори) отримали своє формальне логічне відображення як в наукових працях [11, с.346-347; 12, с.14], так і в законодавстві України [13]. При цьому, враховуючи те, що надзвичайна ситуація має екстремальний характер, а її наслідки можуть призвести до

катастрофічних подій, стає зрозумілим, що повсякденні форми, методи та засоби забезпечення законності та нормального функціонування суспільства є малоефективними за цих умов. Провідні фахівці у сфері управління органами внутрішніх справ в особливих умовах вважають, що надзвичайні ситуації потребують комплексного державного впливу та екстреного реагування, спрямованого на захист прав та свобод людини і скорішу нормалізацію ситуації, ліквідацію та локалізацію її наслідків [11, с.370; 12, с.18, 22]. Вище викладене дає нам змогу стверджувати, що єдиним засобом захистити права та свободи людини за цих умов і ліквідувати надзвичайну ситуацію та її наслідки є проведення спеціальної операції, що впливає із суті та генезису цього поняття.

Інтелігійно удосконалюючи поняття "спеціальна операція", наведене В.А. Лаптієм, який вважає, що спеціальна операція - це комплекс погоджених та взаємопов'язаних за цілями та часом заходів і дій, що здійснюють органи внутрішніх справ за єдиним задумом і планом для захисту населення від протиправних посягань, якщо всі способи, методи та форми їх упередження, локалізації та ліквідації вичерпані та не дали бажаного результату [14, с.98]. Враховуючи те, що за своєю суттю та генезисом воно не зазнало змін як в працях науковців: М.Б. Саакяна, В.В. Павлова, Л.М. Калашника, Є.П. Приходько та ін., так і в законодавстві України [15], пропонуємо своє визначення спеціальної операції.

Спеціальна операція – це врегульований нормативно-правовими актами комплекс узгоджених та пов'язаних між собою за цілями та часом правових заходів різного характеру, який становить певний спосіб та процедуру екстреного та зосередженого реагування, що здійснюється державними органами за єдиним задумом і планом у масштабах певної території при дії певного спеціального адміністративно-правового режиму в надзвичайних ситуаціях, викликаних негативними явищами соціально-політичного техногенного, природного та воєнного характеру, з метою захисту прав та свобод населення від протиправних посягань або дій і явищ, які з великою ймовірністю призведуть до цих посягань.

Деякі фахівці з управління у сфері правоохоронної діяльності в особливих умовах вважають, що основною метою проведення спеціальної операції є нормалізація надзвичайної ситуації і ліквідація та локалізація її наслідків [16, с.85]. Інші висловлюють думку, що основною метою проведення спеціальної операції є захист прав і свобод людини у надзвичайній ситуації та виконання завдань, направлених на її нормалізацію [14, с.99]. Ці дві позиції дуже схожі і переплітаються за своїм генезисом, тобто, якщо виникає надзвичайна ситуація, то обов'язково проводиться спеціальна операція як єдиний засіб захисту прав та свобод людини за цих умов, і процедура екстреного та зосередженого реагування на надзвичайну ситуацію. Принцип захисту прав та свобод людини є домінуючим у діяльності органів внутрішніх справ і виступає однією з пріоритетних цілей проведення спеціальної операції при

виникненні надзвичайної ситуації.

В.А. Лаптієв наводить перелік прав та свобод людини, які закріплені в Конституції України і не можуть бути обмежені ні за яких обставин. Це право на життя, повагу гідності, волю та особисту недоторканість, на шлюб жінки та чоловіка за вільною згодою та інші [14, с.118-119].

Враховуючи вищенаведений аналіз співвідношення принципів та мети і вихідну в Україні роботу зі спеціальних операцій В.А. Лаптієв, де він визначив принципи проведення спеціальних операцій і розподілив їх на організаційно-управлінські, організаційно-тактичні та організаційно-правові [14, с.125], пропонуємо доповнити групу організаційно-правових принципів принципом захисту прав та свобод людини.

Узагальнюючи викладене, ми можемо стверджувати, що принципи управління своєрідним способом мають вплив на формування основних положень процесу управління, в тому числі, на обґрунтування цілей і вибір методів управління правоохоронними органами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Здравомыслов А.Г. Проблемы интереса в социологической теории. -М.: Наука, 1987. -115 с.
2. Кондаков Н.И. Логический словарь-справочник. -М.: Наука, 1975. -720 с.
3. Советский энциклопедический словарь /Под ред. А.М. Прохорова. -М.: Сов. энциклопедия. 1985. -1600 с.
4. Вишин С.Е. Определение и обоснование целей в социальном управлении: Лекция. -М.: Академия МВД СССР, 1977. -15 с.
5. Братко А.Г. Проблемы развития правоохранительной системы: Учебное пособие. -М.: Академия МВД РФ, 1994. -176 с.
6. Романов П.И. Принципы советского государственного управления и система его органов. -М.: Мысль, 1970. -256 с.
7. Конституція України // ВВР України. -1996. -№ 30. -Ст.141.
8. Закон України "Про міліцію" від 20.12.1990 р., № 565-ХІІ // Законодавство України з питань правоохоронної діяльності (Закони) -Х.: ФІНН, 2002. -480 с.
9. Алексеев С.С. Теория права: Учебник. -М.: БЕК, 1994. -223 с.
10. ССБП. ДСТУ 3891. Безпека у надзвичайних ситуаціях: терміни та визначення основних понять. -К.: Держстандарт України, 1999. -26 с.
11. Бандурка О.М. Управління в органах внутрішніх справ України: Підручник. -Х.: Ун-т внутр. справ, 1998. -480 с.
12. Кузнiченко С.О. Управління органами внутрішніх справ в особливих умовах, викликаних явищами техногенного і природного характеру. -Х.: НУВС, 2001. -170 с.
13. Постанова Кабінету Міністрів України "Про порядок класифікації надзвичайних ситуацій" від 15.06.1998 р., № 1099 (із змінами та доповненнями згідно постанови Кабі-

нету Міністрів України від 15.05.2003 р., № 717).

14. Лаптії В.А. Система управління органами внутрішніх справ в особливих умовах. Теоретичні та практичні проблеми: Учбовий посібник. -К.: РВВ МВС України, 1997. -136 с.

15. Наказ МВС України "Про затвердження настанови про дії ОВС України по ліквідації масових безпорядків"

від 31.05.1999 р., № 443 (із змінами та доповненнями згідно наказу МВС України від 26.07.2000 р., № 501).

16. Тактико-спеціальна підготовка: Учебник /Под. ред. А.В. Калашникова. -М.: МВШ МВД СССР, 1989. -190 с.

Надійшла до редакції 29.01.2004

СПАССКИЙ А.С., МИХАЛЬКОВ А.В. ПРИНЦИП ЗАЩИТЫ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА В ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЯХ КАК ЦЕЛЬ ПРОВЕДЕНИЯ СПЕЦИАЛЬНОЙ ОПЕРАЦИИ
Рассмотрено воздействие принципа защиты прав и свобод человека на формирование и обоснование целей управления правоохранительными органами при проведении специальных операций.

***

SPASSKY A.S., MIHAL'KOV A.V. THE PRINCIPLE OF PROTECTION OF RIGHTS AND FREEDOM OF THE PERSON IN EXTREME SITUATIONS AS THE PURPOSE REALIZATION OF SPECIAL OPERATION
Influence of a principle of protection of rights and freedom of the person on formation and a substantiation of the purposes of management of law enforcement organs is considered at realization of special operations.

О.О. ТЕЛИЧКІН

канд. психол. наук

Національний університет внутрішніх справ

УДК 351.74:061.1(100)

ЦИВІЛЬНА ПОЛІЦІЯ ЯК ПРОВІДНИЙ СУБ'ЄКТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНОЇ МІСІЇ НА КОРИСТЬ МИРУ

Розглядаються роль цивільної поліції в діяльності з підтримання або відновлення міжнародного миру і безпеки.

У самих перших операціях Організації Об'єднаних Націй з підтримання миру ("Орган ООН із спостереження за виконанням умов перемир'я", "Група військових спостерігачів ООН в Індії та Пакистані", "Перші надзвичайні збройні сили ООН") правоохоронний компонент як структурний елемент міжнародної місії був відсутнім. Це обумовлювалося, насамперед, інтердержавним характером конфліктів, внаслідок чого основу місії склали військові компоненти. Однак необхідність вирішення питання охорони правопорядку в зоні роз'єднання сторін конфлікту, актуалізувала проблему функціонування збройних сил як суб'єкта правоохоронної діяльності операції на користь миру. За думкою Ф. Кьонні, залучення військових підрозділів для охорони правопорядку є виправданим лише в окремих випадках (наприклад, у період проведення виборів, при розподілі гуманітарної допомоги тощо). Однак будь-які спроби з боку військовослужбовців самостійно затримати правопорушників дуже небажанні, оскільки виконання військовослужбовцями невластивих їм полі-

цейських функцій здатне викликати порушення принципу неупередженості і може віддалити їх від місцевого населення [1, р.62-63]. Крім того, виконання завдань правоохоронного характеру вимагає від персоналу, що залучається до них, спеціальної підготовки. Невипадково, підрозділи військової поліції шведського контингенту "Перших надзвичайних збройних сил ООН" формувалися з призваних до військової служби працівників цивільної поліції [2, р.201]. Залучення особового складу Багатонаціональних сил у Косові до виконання завдань з охорони правопорядку мало тимчасовий та надзвичайний характер. З розгортанням у зоні відповідальності місії підрозділів цивільної поліції ООН ця функція була негайно передана останній [3, р.2].

Діяльність ООН з підтримання і відновлення миру, спрямована на врегулювання інтрадержавних конфліктів, продемонструвала потребу в наявності в структурі місії спеціальних формувань, відповідальних за підтримання правопорядку [4, р.298]. В місії ООН в Західному Ірані